

Lausunto

Asia: HE 51/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi avioliittolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Minulta on pyydetty kirjallista lausumaa hallituksen esityksestä HE 51/2025. Esityksen nojalla avioliittolakiin tehtävillä muutoksilla säädettäisiin avio-oikeuden vanhentumisesta, vallinnanrajoitusten ja avioliittolain yhteisomistusolettaman raukeamisesta sekä avio-oikeuden vanhentumista koskevasta sopimuksesta. Perintökaareen tehtävällä muutoksella tehtäisiin näkyväksi se, että entinen puoliso ei ole kuolinpesän osakas, jos avio-oikeus on vanhentunut. Digi- ja väestötietoviraston eräistä henkilörekistereistä annettuun lakiin tehtävät muutokset koskevat uutta avio-oikeusasioiden rekisteriä.

Pidän ehdotusta kokonaisuudessaan onnistuneena pyrkimyksenä tiettyjen käytännössä esiintyvien oikeudellisten ongelmien ratkaisemiseen. Minulla on kuitenkin joitakin yksittäisiä huomioita ja huolia, joiden johdosta lausun kunnioittaen seuraavan:

Esityksen mukaan 10 vuoden vanhentumisaika lasketaan avioeron tai avioliiton kumoamisen lainvoimaiseksi tulemisesta. Sääntö on sellaisenaan toimiva ja selkeyttää oikeustilaa.

Esityksen mukaan avio-oikeuden vanhentumisen voi katkaista hakemalla tuomioistuimesta pesänjakajaa omaisuuden osituksen toimittamiseksi. Tällainen vanhentumisen katkaisemisen tapa on erittäin jäykkä ja poikkeaa esimerkiksi siitä, miten velan vanhenemisen katkaisemisesta on meillä yksityisoikeudellisesti säädetty. On mahdollista keksiä esimerkkejä siitä, miten tällaista jäykkää katkaisemistapaa voi pyrkiä väärinkäyttämään. Osapuoli voi esimerkiksi tarkoituksellisesti ja vilpillisin mielin venyttää sopimustoimitusta niin pitkään, että mahdollisuus pesänjakajan hakemiseen vanhenemisen katkaisutarkoituksessa on menetetty.

Lisäksi pesänjakajan hakemiseen liittyvä mahdollinen selvitysvelvollisuus avioeron jälkeisistä puolisoitten asuinpaikoista ei liene useissa tapauksissa mahdoton tehtävä, mutta on otettava lukuun, että tällöin yleensä puhutaan muista kuin kansainvälisiä liittymiä omaavista avioliitoista. Nykyisin ei ole mitenkään harvinaista, että osapuolet ovat globaalisti liikkuvaisia ja asuvat useissa valtioissa sekä avioliittonsa aikana että sen jälkeen. Puolisoiden asuinpaikka ei välttämättä paikannu samaan valtioon tai samoihin valtioihin. On varauduttava siihen, että kansainvälisen avioliiton toinen osapuoli on käynnistänyt aviovarallisuussuhteen purkamisen jossakin toisessa valtiossa. Toimivalta kansainvälisessä aviovarallisuusasiassa määräytyy meillä joko EU:n kansainvälisen yksityisoikeuden tai Suomea sitovien valtiosopimusten nojalla. Kaikissa valtioissa ja oikeusjärjestelmissä ei sovelleta samoja kansainvälisen toimivallan määräytymisperusteita.

Hallituksen esityksessä on aivan oikein todettu, että EU:n kansainvälisen yksityisoikeuden (aviovarallisuusasetuksen) sääntely ei vaikuta aineellisen

avioliitto-oikeutemme säännöksiin. Kansainvälinen toimivalta – eli se, missä valtiossa kansainvälisliittynäisen avioliiton aviovarallisuussuhteet purkava menettely voidaan käynnistää - määräytyy kuitenkin EU:n aviovarallisuusasetuksen nojalla (niissä valtioissa, jotka asetusta soveltavat). Lainvalintanormien osalta on asetuksessa säädetty, että ennen 29.1.2019 solmitut avioliitot (joissa ei ole tehty lakiviittausta sovellettavasta laista em. päivämäärän jälkeen) eivät kuulu EU:n aviovarallisuusasetuksen ajalliseen soveltamisalaan, ja lainvalinta tapahtuu näissä tilanteissa avioliittolain säännösten mukaisesti (jos kansainvälinen toimivalta asiassa on Suomessa). On kuitenkin huomattava, että myös kolmannessa valtiossa tehdyllä ositusratkaisulla voi olla meillä rajat ylittävät oikeusvaikutukset AL 138 a-c §:n nojalla, jolla on vaikutuksensa siihen, mihin valtioon tiedustelu aviovarallisuussuhteen päättävän menettelyn mahdollisesta käynnistämisestä tulisi osata suunnata.

Puolisoiden esitetään voivan sopia muusta kuin lakimääräisestä avio-oikeuden 10 vuoden vanhentumisajasta. Avio-oikeuden vanhentumista koskeva sopimus tulee tehdä kirjallisesti ja sen tulee olla kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistama. Sopimuksen voimaantulo edellyttää sen rekisteröintiä Digi- ja väestötietovirastoon tai Ahvenanmaan valtionvirastoon. Ehdotettujen säännösten mukaisesti sopimus voidaan rekisteröidä sen jälkeen, kun avioeropäätös tai avioliiton kumoamista koskeva päätös on tullut lainvoimaiseksi.

Esityksessä rekisteröintiä koskevaa vaatimusta pidetään tarpeellisena ja kohtuullisena edellytyksenä. Ymmärrän, että on perusteltua edellyttää sopimukselta samaa muotovaatimusta, jota on noudatettava eräissä muissakin avioliittolain nojalla tehdyissä asiakirjoissa. Minua kuitenkin mietityttävät tässä suhteessa ne tilanteet, joissa puolisot avioeron yhteydessä tehtävässä (osittaisessa) osituksessa sopivat, että toinen puoliso jää perheen kotina käytettyyn asuntoon asumaan, kunnes lapset ovat tulleet täysi-ikäisiksi. Voi olla, että asuntoon jäävällä osapuolella ei ole siihen lainkaan omistusoikeutta ja puolisot ovat ajatelleet viedä osituksen asunnon osalta loppuun vasta sen jälkeen, kun lapset ovat aikuistuneet. Tällainen osittaisen osituksen tilanne ei ole mitenkään epätyypillinen. Puolisot yleensä tekevät tällaisissa tilanteissa keskinäisiä, vapaamuotoisia sopimuksia siitä, miten asumisen kulut jaetaan ottaen lukuun myös etävanhemman elatusvastuun lapsia (ja kenties myös puolisoa) kohtaan. Ei-omistava puoliso luottaa tällaisissa tilanteissa yleensä siihen, että hän saa avio-oikeutensa kautta osuuden asunnosta sen jälkeen, kun ositus halutaan saattaa loppuun.

Olen miettinyt, kuinka oletettavaa on, että puolisot tällaisessa tilanteessa osaisivat tehdä muotosidonnaisen ja rekisteröintiä edellyttävän sopimuksen siitä, että avio-oikeus ei pääsisi heidän tilanteessaan epätarkoituksenmukaisella tavalla vanhenemaan. Vastaus kokemukseni perusteella on se, että ei kovin oletettavaa, joten puolisoiden oikeusaseman näkökulmasta olisin itse harkinnut vielä sitä, että erityistilanteissa puolisoiden välisten sopimusten – vaikkakin epämuodollisten – tulkitseminen voisi johtaa vanhentumisajan katkaisemiseen. On täysin mahdollista, että tässäkin tehtäisiin ero *inter partes* – ja *ultra partes* - oikeusvaikutuksiin.

Esityksen nojalla sopimus määräajan pidentämisestä on mahdollista rekisteröidä vasta, kun avioeropäätös tai päätös avioliiton kumoamisesta on tullut lainvoimaiseksi. Tämä mahdollistaa sen, että sopimus tehdään ennen kyseistä ajankohtaa. Jos vain toinen puolisoista on oikeutettu hakemaan sopimuksen rekisteröintiä, voi se johtaa puolisoiden välillä oikeuden väärinkäytöksiin. En näe estettä säätää kirjaamisen edellytykseksi kummankin osapuolen aktiivisuutta kirjaamisasiassa. Erityisesti, kun on hyvin tiedossa, että käytännössä puolisoiden välillä on ollut tuomioistuimiinkin asti edenneitä väitteitä siitä, että avioehtosopimuksen kirjaamisesta (ja voimaansaattamisesta) ei ole ollut yksimielisyyttä.

Esityksessä ehdotetun sanamuodon perusteella käy käsittääkseni selkeästi ilmi se, että vanhentumisaikaa pidentävän sopimuksen aineellisena pätevyysvaatimuksena on se, että siinä sovitaan laissa määrättyä pidemmästä määräajasta, joka sitten tulee viranomaisen ylläpitämään rekisteriin kirjatuksi. On kuitenkin mahdollista, että kirjaamisviranomaisen käsissä tulee olemaan sopimuksen tulkintaa koskevia haasteita tältä osin, koska puolisot voivat haluta viedä avioeronsa jälkeen rekisteriin esimerkiksi jo avioliiton aikana tekemänsä sopimuksen avioeronsa varalta, jossa ei ole osituksen määräaikaa koskevaa nimenomaista ehtoa, mutta joka on kenties rivien välistä ja sopimusehtoja vasten sopimuksesta ulos luettavissa.

Naantalissa 10. kesäkuuta 2025

Tuulikki Mikkola
Professori
Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta